

KÓKAI-NAGY VIKTOR:

Pál tanítása az úrvacsoráról az 1. Korinthusi levél alapján

Református liturgiánk központi eleme az úrvacsora szereztetési igéje (1Kor 11,23-26). Ennél kiválóbb érintkezési pont pedig aligha kínálkozik az egze-gízisnek beszélgetésbe elegyedni a liturgikával, a szerzőnek pedig hozzájárulni Fekete Károly ünnepi kötetéhez. A perikópa ismertsége megkönnyíti a dolgunkat, hiszen minden olvasó emlékezetében elevenen élnek ezek a szavak. Ugyanakkor megnehezíti a kutató dolgát, mert ezek a szövegek gyakorta elszakadva környezetüktől (1Kor 11,17-34) olyan képet hívnak elő elménkben, amelyeken megszokottságuk miatt csak nehezen vagyunk hajlandóak változtatni. Éppen ezért rögtön arra is érdemes fókuszálnunk, hogy az 1. Korinthusi levélben nem csupán ez az egy szöveg foglalkozik a vacsora vételével és gyakorlatával, hanem ide kell sorolnunk az 1Kor 10,1-5.14-16-ot is. Mindkét szövegnek speciális funkciója van az apostol érvelésében. Írásunk témája tehát ennek a két szövegnek az egzegetikai vizsgálata, majd az ebből levonható következtetések aktuális kiértékelése.

Feltűnő, hogy Pál nem fejt ki semmiféle teológiai koncepciót, értékelést az úrvacsorához kapcsolódóan, megelégszik azzal, hogy a hagyományt továbbadja a gyülekezet(ei)nek. És amikor ezt teszi, akkor is egyértelműen a gyülekezet étkezési gyakorlatára reflektál, miközben folyamatosan eléjük tárja azokat a veszélyeket, amelyet pogány környezetük,¹ múltjuk megszokásai jelentenek.² Ezen belül a 10. fejezet a kultuszi étkezések-úrvacsora el-lentétét fejt ki, a 11. fejezetben pedig a közös étkezés és az ehhez kapcsolódó úrvacsora problémája válik láthatóvá.

1 KLAUCK, Hans-Josef: *Herrenmahl und hellenistischer Kult. Eine religionsgeschichtliche Untersuchung zum 1. Korintherbrief*, Münster, 1982, 234–240.

2 A tanulmány terjedelme nem teszi lehetővé bemutatni a pogány egyesületi/kultuszi étkezések, az ún. *symposionokról* szóló szakirodalmat és az étkezések tartalmi lényegét. Azt azonban mindenképpen le kell szögezni, hogy az a korabeli társadalmi élet közkedvelt alkalmá, és a hellenista zsidóság is gyakorolta ennek egy formáját. Ezek az étkezések egészen egyedi módon ötvözték a kultuszt és a közösségi életet – a témához lásd pl. STEIN, Hans Joachim: *Frühchristliche Mahlfeiern*, J. C. B. MOHR, Tübingen, 2008. A történeti áttekintéshez: 27–95, ill. lásd. KLAUCK könyvét, valamint SCHRÖTER, Jens: *Das Abendmahl*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 2006.

Különösen a 11. fejezet versei hatottak az úrvacsora gyülekezeti gyakorlatára. De ezzel kapcsolatban tényként kell megállapítanunk, hogy a levélben nem mint liturgiában alkalmazott szöveg jelenik meg – erre csak a 3. századtól találunk bizonyítékot³ –, hanem kultuszetiológiaként⁴ az érvelés részét képezi, összekapcsolva a közös étkezést Jézus utolsó étkezésével tanítványai körében. A hagyomány felidézésének célja egyértelműen a közösség egysége és a folyamatosság megőrzése a gyülekezetnek az első tanítványokkal és rajtuk keresztül Jézussal.⁵

Az 1Kor 10,1-5.14-22 vizsgálata

A 10,1-13 versek számos kérdést vetnek fel. Egyfelől az ószövetségi helyek összekapcsolása, másfelől funkciójuk a parainézisben is nehezen értelmezhető. Feltűnő továbbá, hogy itt Pál a bálványokkal szemben sokkal rigorózusabb álláspontot képvisel, mint a 8. fejezetben vagy éppen a 10,23-31-ben.⁶ Ennek ellenére nincs okunk megkérdőjelezni, hogy az apostol szándékoltan helyezte ide ezt a szakaszt az érvelésébe: a keresztség majd az úrvacsora képét felhasználva polemizál a korinthusi erősekkel.

A szakasz egy elbeszélő (1-5 – kulcsszó: mindnyájan – *pantes*), egy parainetikus (7-10 – kulcsszó: némelyek – *kathos/tines*) részből, valamint az ezekhez kapcsolódó kommentárból áll (6k. 11-13). Többféle magyarázat létezik a szakasz műfajával kapcsolatban: van, aki midrásnak,⁷ más krisztianizált zsidó homiliának⁸ tekinti. A tanítás témája mégsem az Írás maga, hanem a gyülekezet helyzete Korinthusban, amit a hagyomány fényében vizsgál Pál.⁹ Feltehetően ez ad magyarázatot az utalásszerűen megjelenő ószövetségi he-

3 Lásd ehhez SCHRÖTER, Jens: *Die Funktion der Herrenmahlsüberlieferungen im 1. Korintherbrief*, in ZNW (100), 2009. (117–139), 118–122; továbbá STEIN: *Mahlfeiern*, 143–146. Ekkortól beszélhetünk a sákramentum és a valódi étkezés fokozatos elválásáról – SCHRÖTER: *Abendmahl*, 21–24.

4 Lásd ehhez KLAUCK: *Herrenmahl*, 297k, 302k, 329.

5 BETZ, Hans Dieter: *Gemeinschaft des Glaubens und Herrenmahl*, in ZThK (98), 2001. (401–421), 403k.

6 Lásd ehhez BORNKAMM, Günther: *Herrenmahl und Kirche bei Paulus*, in ZThK (53/3), 1956. (312–349), 313–315. Továbbá KÓKAI-NAGY Viktor: *A bálványok hatalma az 1. Korinthusi levélben, Kálvin értelmezésének összevetése a mai álláspontokkal*, in Collegium Doctorum, 2017/1. (62–75).

7 LUZ, Ulrich: *Das Geschichtsverständnis des Paulus*, Kaiser Verlag, München, 1968. 118k.

8 MEEKS, Wayne A.: „*And rose up to play*”: *Midrash and Paraenesis in 1 Corinthians 10:1-22*, in JSNT (16), 1982. (64–78), 65k.

9 LINDEMANN, Andreas: *Der erste Korintherbrief*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000. 217.

lyek¹⁰ „összevisszaságra” is: 2Móz 13,20kk; 14,22; 16; 17,6; 32,6 – az egyetlen idézet; 4Móz 11,4; 14,2.16; 20,7kk, 21,5-6; 25,1-9; 26,62; 5Móz 8,3; 32,5.13; valamint az idevágó prófétai (Ézs 51,10; Jer 2,6k; 11,1kk; Ez 20), ill. bölcsességirodalmi hagyomány (Zsolt 78; 105; 106; SalBölcs 11; 12; 16; 19) felidézése.¹¹ Pál bizonyosan korábbi igehirdetéseire, katechézisére, amelyekben a fontosabb ószövetségi események említésre kerültek,¹² valamint missziós tapasztalataira (vö. 8,5; 12,2) támaszkodik.

Pál a többségében pogányokból álló gyülekezetre úgy tekint, mint akiknek a története közös az Ószövetség népével („atyáink”), Isten történetét ugyanis a kezdetektől Jézus Krisztus történeteként ragadja meg. Izrael története csak Jézus Krisztus felől és rá nézve értelmezhető,¹³ vagyis Isten mostani, pogányokból és zsidókból álló népe ugyanaz a nép, amelynek atyja Ábrahám és Mózes!

Az Úr oltalma alatt álló nép előtt megnyíló és őket az ellenségtől megvédő víz képe párhuzam és nem előkép a keresztséghez.¹⁴ Mózesről pedig tudjuk, a zsidó gondolkodásban összefonódott a Messiás személyével (vö. 5Móz 18,15), Pálnál viszont Krisztus tanújaként jelenik meg (1. 2Kor 3,7-11). „Úgy tartoztak Mózeshez az »atyák« a felhő és a tenger által, mint ahogyan a keresztyének Krisztushoz tartoznak a keresztség által.”¹⁵ Sajnos az apostol ennél jobban nem bontja ki a képet, hanem a lelki eledellel és itallal folytatja, ami Isten ajándéka és Lelkének jelenvalóságára utal a vándorlás során, a gyülekezet számára pedig az úrvacsorára.¹⁶ A kőszikla maga Krisztus volt – már a népet is Ő mentette meg a pusztában. A forrás csodás megjelenése pedig (2Móz 17,1-7) nem egyszeri esemény, hanem velük vándorolt (talán 4Móz 20,1-11; 21,16k), mint a felhőoszlop. Mindezt a teljes Izrael kapta

10 Izzgalmas, hogy noha Pál tud Jézusról mint húsvéti bárányról (1Kor 5,6-8), de itt, ahol egyértelműen az úrvacsoráról szól, mindenféle utalás hiányzik a páskára – vö. KLAUCK: *Herrenmahl*, 257k. Az 1Kor 5,6kk-ról még Stuhlmacher is úgy nyilatkozik, hogy Jézus szerepének későbbi teológiai kiértékelése (*Das neutestamentliche Zeugnis vom Herrenmahl*, in ZThK (84), 1987. (1–35), 9., ill. uő: *Az Újszövetség bibliai teológiája*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2017. 141.).

11 CSERHÁTI Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*, Luther Kiadó, Budapest, 2008. 430.

12 COLLINS, Raymond: *First Corinthians*, The Liturgical Press, Collegeville – Minnesota, 1999. 25.; KLAUCK, Herrenmahl, 253–255.

13 SCHNELLE, Udo, *Theologie des Neuen Testaments*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2016. 198.

14 CONZELMANN, Hans, *Der erste Brief an die Korinther*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1969. 195.

15 LINDEMANN, *Korinther*, 218.

16 STUHLMACHER: *Teológia*, 353.; vö. SCHRÖTER: *Abendmahl*, 26k.

ajándékba, de ez nem bizonyult elégnek ahhoz, hogy a többség ne okozzon ellenszenvet Istennek a viselkedésével és ezért ne hulljon el a pusztában (vö. 4Móz 14,22-30). Vagyis az ajándékok önmagukban még nem elégségesek az üdvösséghez.

Pál azért utalt ezt követően az ószövetségi eseményekre (6-11), mert ezek példává, mintává lettek (*typos* – 1. Fil 3,17; 1Thessz 1,7 – ahol Pál maga lesz a példa¹⁷). A „típus” vonatkozhat a nép tipikus vétkeire, hiszen Korinthusban is ezek jelentek meg, és a mindenkori olvasó is magára ismerhet abban, de utal Isten kegyelmére is. Az elhajlások hátterében a kívánság áll, ennek következménye a bálványimádás és a paráznaság (5Móz 25,1k; SalBölcs 14,12).

A 12. vers vonja le a következtetést: aki (a hitben – vö. 16,13) áll és erősnek gondolja magát, el ne essen! Ha ez mégis bekövetkezne, akkor viszont nem mutogathat Istenre, hogy a kísértés túl nagy volt, ezért bukott el, mert csak emberi (*anthropinos* – ahogyan a 2,4.13; 4,3-ban a kísértés forrására vonatkozik¹⁸) kísértés esett rajtuk, amiből Isten maga ad szabadítást. Akkor viszont miért válik érdekessé ez a kérdés? Azért, mert egy olyan kísértés mégiscsak akad, ami képes elragadni az embert, ez pedig a bálványimádás. A bálványok emberfeletti hatalommal bírnak, ezért – noha Krisztusnak alávetettek – veszélyt jelenthetnek számunkra. Ezért kell messziről elkerülni azt (10,14).

Még azok is, akik az első 22 verset egy egységnek tekintik, szükségesnek érzik kiemelni, hogy a 15. versben új érvet vezet be Pál olvasói értelmére apellálva (*fronimos*), amit két szakaszban tárgyal (16-18; 19-22): ez pedig az úrvacsora. Ezt néhány aktuális szabályozás követi a korinthusiak életére vonatkozóan, melyek tulajdonképpen a 23. vers szlogenjét fejtik ki.

A 10,14-ben a bálványimádás tilalmát az úrvacsora ismert hagyományához kapcsolja (10,16k),¹⁹ amit egy utalással (10,18 – Izrael áldozata) támaszt alá. Feltűnő, hogy a vérhez kapcsolódóan nem jelenik meg a szövetség gondolata; ill. elsőként az áldás poharát említi Pál.²⁰ Erre nem feltétlenül az a

17 Bővebben COLLINS: *Corinthians*, 369k.

18 LINDEMANN: *Korinther*, 222. Mások nem a kísértés forrására vonatkoztatják, hanem annak mértékére: az ember számára még elhordozható mértékben – SCHRAGE: *Korinther*, 409k. És vannak, akik kikerülve a kérdést, csak „emberi kísértésről” beszélnek – COLLINS: *Corinthians*, 373.

19 STUHLMACHER: *Teológia*, 353. Talán két külön hagyomány jelenik meg itt és a 11. fejezetben (SCHRÖTER: *Abendmahl*, 29k), de elképzelhető, hogy csupán ugyanannak a hagyománynak két alkalmazásáról van szó.

20 Az *eulogé* és az *eucharistó* ugyanazt a héber *brk* igét adják vissza, ezért szinonimaként használták azokat – FELMY, Karl Christian: „Was unterschied diese Nacht von allen anderen Nächten?” Die Funktion des Stiftungsberichtes in der urchristlichen Eucharistiefeier nach Didache 9f. und dem Zeugnis Justinus, in JHL 27, 1983. (1–15), 5k.

magyarázat, hogy a zsidó főétkezésre, ill. páskára gondolna, noha tény, az „áldás pohara” itt megelőzi a kenyér megtörését (vö. Lk 22,17).²¹ Ezzel szemben viszont érv lehet, hogy a gyülekezetben vélhetően nem létezett többféle formája a szereztetési igéknek (vö. 11,23-26), ill. az is tény, hogy a páskára való utalás még az evangéliumi hagyományban is csupán érintőlegesen jelenik meg és Pál is általánosságban beszél a vacsoráról.²² Magyarázat lehet a cserére, hogy az apostol a pogány kultuszi étkezésekkel állítja szembe a gyülekezet étkezését, ahol szintén a bor kerül az első helyre.²³ Mindazonáltal, a gondolat felépítése miatt is kívánatos ez a csere, hiszen az érvelés a test képével folytatódik, amely Krisztus teste, erre pedig a kenyér utal. Érdekes, hogy ebben a hagyományban nincs egyértelmű utalás Jézus utolsó vacsorájára. Itt tehát bizonyosan a teológiai érvelés megalapozásaként jelenik meg a hagyomány.

Ez esetben nem csupán annyiról van szó, hogy a korinthusiak fenntartás nélkül részt vettek a bálványok tiszteletére rendezett szertartásokon.²⁴ Ha így volna, akkor ez valóban ellentétben állna a 8. fejezet kijelentéseivel a bálványok semmisségéről.²⁵ Pál inkább azért köti össze tanítását az úrvacsora és Izrael templomi áldozatbemutatásának gyakorlatával, mert az itt megszólítottak még visszajártak a korábbi kultuszukhoz. Vagyis még a bálványokba vetett hittel eszik ezt a húst – ezért utal Izraelre, aki közösségbe került az

21 HOFIUS, Otfried: *Herrenmahl und Herrenmahlparadosis. Erwägungen zu 1Kor 11,23b-25*, in ZThK (85), 1988. (371–408), 380k. Lásd továbbá Bornkamm: *Herrenmahl*, 335.

22 Lásd ehhez SCHRÖTER: *Funktion*, 128k. vö. továbbá BAUER, Thomas Johann: „*Tut dies zu meiner Gedächtnis...*” Erwägungen zu Ursprung und Deutung des Herrenmahls in der nachösterlichen Jüngergemeinde, in ThG (61), 2018. (2–15), 14k. Természetesen olyan véleménnyel is találkozunk, amely a szereztetési ige megértését alapvetően a páskához köti. Ennek legelhivatottabb képviselője J. Jeremias volt, de ide sorolhatjuk P. Stuhlmanchert is – lásd pl. cikkét, ill. Teológia, 136–147.

23 A pogány kultuszi étkezések két fő részből álltak: egy kiadós vacsorából (*deipnon*), majd a mulatozásból és kötetlen beszélgetésből (*symposion*), amit egy italáldozat (alkalmanként kiegészülve egy ételáldozattal) választott ketté – részletesen lásd STEIN: *Mahlfeiern*, 36–47. Ez alapján tehát az úrvacsora, pontosabban a pohár vétele kapcsolná össze a közös étkezést (*Mahlversammlung*) és az igére fókuszáló (*Wortversammlung*) részt, ami az 1Kor 12k (megalapozás) és a 14. fejezetekben (bemutatás) jelenne meg – i. m., 120–123; továbbá vö. SCHRÖTER: *Abendmahl*, 30–35.

24 KÁLVIN János: *Az első korinthusi levél magyarázata*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2015. 232.

25 Összesen négy példát említve járja körül Pál a „húskérdést”. Elsőként arról beszél, amikor a gyülekezeti tag templomi étkezésen vesz részt (8,10); itt a pogány kultuszi tevékenység áll a középpontban (10,20k); harmadik alkalommal a piacon vett hús kérdése (10,25); végül (10,27-29) egy magánszemély meghívásának eleget téve kerül nehéz helyzetbe a keresztyén. H. J. Stein megoldási javaslata: míg a 8. fejezet a gyülekezet belső egységére fókuszál, addig a 10,14-22 a környezettől való elhatárolódásra vonatkozna (i. m., 104k).

oltárral (aki evett abból, az részese „az oltár szentségének”²⁶), amihez *hinniük kellett* Izrael Istenében, ill. test szerint Izraelhez tartoztak. Ezért válik fontossá, hogy a pogányok a démonoknak (*daimoniois*) áldoznak, és hogy az ember nem ihat egyszerre mindkét pohárból, ill. nem vállalhatja mindkét helyen az asztalközösséget (10,21), mert ez közösséget jelent a mindenkori istenséggel.²⁷ Ez ismert volt az olvasók számára a pogány kultikus étkezések világából,²⁸ de a zsidóság is ilyen értelemben használta a rabbinikus tradícióban az „asztal” kifejezést,²⁹ vagyis éppen arra a helyzetre utal, amikor ezen az étkezésen ugyanolyan lelkülettel vesznek részt, mint az úrvacsorán. Tehát itt Pál a bálványimádásba való visszazuhanástól, az új keresztyén identitás elvesztésétől óvja a gyülekezetet, miközben felhívja a figyelmet a zsidóság által elkövetett hibákra is. Az egyik legnehezebben megtartható kitétele a keresztyénségnek éppen a kizárólagosság volt, ezért ez volt az egyik legnagyobb kísértés az egykori pogányok számára.³⁰ Ezért kell szem előtt tartani az erőtleneket, nem az a vétség, ha valaki a bálványtemplom asztalánál ül, hanem ha ezzel az erőtlent megbotránkoztatja, kísérti. Mintha csak itt folytatná Pál az 1Kor 8,10-ben megkezdett gondolatot: a lelkiismeret gyengesége miatt az erőtlen úgy eszi az áldozati húst, mint valódi áldozatot, és ezért kerül asztalközösségbe a démonokkal. Azért szükséges elkerülni a bálványimádást (10,14), mert ugyanolyan lelkiiséggel (10,16: *koinonia*³¹), hittel nem lehet részesedni a bálványok poharából és asztalából, mint az Úrétől (10,21). A gondolatot záró 22. vers ugyanarra utal, mint amivel a 12–14. versek is foglalkoztak.

26 Kálvin: *Korinthus*, 234.

27 Vö. HÜBNER, Hans: εἶδωλον, in H. Blaz / G. Schneider (szerk.), in EWNT 1., Kohlhammer, Stuttgart / Berlin stb., 1980. (936–941), 939. Lásd továbbá SCHRÖTER: *Funktion*, 122–125.

28 Különösen a misztériumvallásokhoz kapcsolódóan – vö. STEIN, Mahlfeiern, 61–64.

29 Lásd COLLINS: *Corinthians*, 376, BILLERBECK, Paul: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1954. 3:419k, vö. továbbá KLAUCK: *Herrenmahl*, 269k.

30 WALTER, Nikolaus: *Christusglaube und heidnische Religiosität in paulinischen Gemeinden*, in uó: *Preparatio Evangelica*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1997. (95–117), 103k.

31 A szó „részesedést” jelent, ha egy személyhez kapcsolódik, akkor „szoros közösséget”. A LXX-ban negatív felhanggal: tisztátalan, profán – különösen az étkezésekhez kapcsolódva (1Makk 1,47.62). Ezért a LXX soha nem alkalmazza azt Isten és ember viszonyára. Ismert volt viszont a hellenizmusban ez a jelentéstartalom. „Α κοινωνία a görög szakrális étkezések terminológiája, a hellenista gyülekezetben ezt alkalmazták az úrvacsorára”, ennek felel meg a páli szóhasználat – KLAUCK: *Herrenmahl*, 261. Ugyanezt fejezi ki a *metechein*: részesülni, részesnek lenni a 17. és 21. versben.

Az 1Kor 11,17-34 vizsgálata

A „dicséret” (11,2.17.22) elmaradása, ill. az „átadás” momentuma (11,2.23) mutatja a szakaszok összetartozását. Pál egyértelművé teszi, olyan problémáról van szó, ami nem tűr halasztást (11,34), súlyosságát pedig jól érzékelteti, hogy a legnagyobb jó forrása kárrá válik. A közösséggyakorlás eróziójának jele, hogy a közös étkezést saját vacsorájuknak tekintik.³² A helyzetet pedig csak súlyosbítja, hogy ezt egyáltalán nem érzékelik, ezáltal elveszítik annak sakramentális jellegét, ettől fosztják meg az étkezést.³³

Pál elfogadja, hogy szakadások (*schisma* – 1,10-12) támadtak a gyülekezetben, de ezek szükségszerűek, hiszen az irányzatok véleménykülönbségében (*airesis* – a *schisma* szinonimája³⁴) kristályosodnak ki a kipróbált, megvizsgált (*dokimos*) tanítások.³⁵ Esetleg a végső idő jeleként tekintene a szakadások szükségességére.³⁶ Kálvin próbaként tekint ezekre,³⁷ Schröter a két kifejezésben a szociális különbségek megjelenését látja a gyülekezetben belül, noha Pál itt nem ezt a tényt kritizálja, hanem ennek hatását a közös étkezésekre.³⁸ Wolff szerint ezek azért szükségesek, hogy ne jusson az ember a világ sorsára (vö. 11,32).³⁹ Noha még nem szakadtatok részekre – mondja Pál –, de tévedés azt gondolnotok, hogy az összejöveteleiteken az Úr vacsoráját – ő a vendéglátó – fogyasztjátok. Noha egy helyre gyűltök össze, mégsem lesztek közösség, hiszen a másik tisztelete szenved csorbát. A többiekkel vállalt közösség nélkül az Úrral sem lehet közösségünk!

A hellenizmusban elfogadott volt, hogy a patrónus megvendégelte a támogatott közösséget.⁴⁰ A vendéglátás helye, amihez kultikus cselekedet is kapcsolódott, lehetett egy szentély vagy egy magánlakás. Illetve az a for-

32 Vö. BLUE, Bradley B.: *The House Church at Corinth and the Lord's Supper: Famine, Food Supply, and the Present Distress*, in CTR (5), 1991. (221–239), 226k.

33 Vö. BORNKAMM: *Herrenmahl*, 317–319.; uő: *Zum Verständnis des Gottesdienstes bei Paulus*, in: uő: *Das Ende des Gesetzes*. Chr. Kaiser, München, 1963. (113–132), 120.

34 WOLFF, Christian: *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, Ev. Verlagsanstalt, Leipzig, 1996. 260.

35 Olyan értelmezéssel is találkozunk, hogy ez személyekre vonatkozna – vö. Kustár Zoltán, *Az úrvacsora szerzetési igéje Pálnál. Az 1Kor 11,17-34. magyarázata (I.)*, in Ref. Egyház, 2009/10, (227–235). 227. Mindkét értelmezés elképzelhető.

36 Lásd PAULSEN: *Henning, Schisma und Häresie. Untersuchungen zu 1Kor 11,18.19.*, in ZThK (79), 1982. (180–211).

37 KÁLVIN: *Korinthus*, 255.

38 SCHRÖTER: *Funktion*, 131. Hasonlóan KUSTÁR, *Úrvacsora I.*, 228.

39 I. m., 280.

40 BERGER, Klaus / COLPE, Carsten: *Vallástörténeti szöveggyűjtemény az Újszövetséghez*, JatePress, Szeged, 2018. 261.

mája is ismert, hogy ki-ki maga hozta ételét.⁴¹ A már megjelentek előveszik a magukkal hozott ételt (esetleg előreveszik és akkor a *prolambanein* idői aspektusa is belehallható⁴²), és nem osztják meg másokkal. A 11,33 sem segít eldönteni a kérdést, mivel az *ekdechesthai* két jelentéssel bír: megvárni, vendégül látni.⁴³ Ám bármelyik jelentést részesítjük is előnyben, egy bizonyos: az apostol az individuális módon gyakorolt étkezést kritizálja. Míg az egyik éhes maradt, a másik megrészegetett (a bölcs borfogyasztáshoz l. Sír 31,12-32,13; de itt inkább a degeszre evésre utal). Pál öt kérdéséből (22.v.) kiderül, általános emberi gyengeség áll a háttérben. A problémát az okozza, hogy a pogány egyesületekkel, kultuszi közösségekkel szemben a keresztyének nem voltak homogének⁴⁴: noha a gazdagok, befolyásosak és a szegények szembeállítása jellemző az ókori retorikára, Pálnál markánsabb ez a kérdés, mert a címzettek magukat Isten gyülekezetének gondolják, ezért viselkedésük nem csupán zavarja az Úr vacsoráját, hanem lehetetlenné teszi, mivel azt individualista módon értelmezték.⁴⁵

Pál az Úr cselekedetéhez visszanyúló hagyomány közvetítőjeként jelenik meg, amit változtatás nélkül adott tovább otlétekor, de szükségesnek gondolja feleleveníteni azt. A körülmények (*en té nykti é paredideto* – pass. Divinum⁴⁶) egyértelműen egy konkrét eseményéhez kötik a szöveget, amit ismertek a címzettek, Pál maga pedig egy hosszabb passió elbeszélésrészeként kaphatta örökül.⁴⁷ De a hagyomány lényegét mégsem értették meg, hiszen étkezési gyakorlatuk ezzel ellentétes: ott Jézus asztaltársaságában mindenki egyenlő volt, mindenki azt ette, amit neki a vendéglátó Úr adott és mindezzel Jézus a halálára hívta fel a figyelmet. Ennek megfelelően a közösségnek a megelevenítő megjelenítésen túl az Úr halálának hirdetése is a feladata. Vagyis nem is annyira a hogyan, a körülmények válnak lényegessé, hanem az úrvacsora lényegének megértése. Pál utasításai a „közösséggyakorlás formáját érintik (együtt enni, igazságosan elosztani, bevárni egymást) és nem

41 CSERHÁTI: *Korinthus*, 499k. 504k., KLAUCK: *Herrenmahl*, 293k.

42 Vö. THEISSEN, Gerd: *Soziale Integration und sakramentales Handeln. Eine Analyse von 1Kor XI 17-34*, NovT (16), 1974. (179–206).

43 A témához HOFIUS: *Herrenmahl*, 384–389.

44 COLLINS: *Chorinthians*, 417–420.

45 LINDEMANN: *Korintherbrief*, 215. 252; vö. továbbá BORNKAMM: *Zum Verständnis*, 122k.

46 SCHRAGE, Wolfgang: *Der erste Brief an die Korinther 3.*, Benzinger-Neukirchener, Zürich-Neukirchen Vluyn, 1999. 31k. Jegyezzük meg, nincs szó arról, hogy ennek az estének bármi köze lenne a páskához – ehhez lásd BORNKAMM: *Herrenmahl*, 323k.

47 Ahogyan az 1Kor 15,3-8-at is – Bornkamm: *Herrenmahl*, 321; továbbá Betz: *Gemeinschaft*, 405.

a liturgia menetét”.⁴⁸ A gyülekezet gyakorlatának legnagyobb hiányossága tehát a közösség semmibevétele.

Jézus hálát adva megtörte a kenyeret, amely életére⁴⁹ utal (tiértetek – Pál előtti pontosítás, Lukácsnál a pohárhoz is kapcsolódik). A Nestle Aland 28. kiadása⁵⁰ szerint ennél többet nem is mond a szöveg – noha számos szövegvariáns tanúsítja – a szerkesztők a „megtörtetett” (*klómenon*) kifejezés kihagyása mellett döntöttek. Ezt követi az ismétlésre és a felidőzésre való felszólítás (*anamnesis*: megjelenítő emlékezés⁵¹) – de csak Pálnál és Lukácsnál (nála csak a kenyérhez kapcsolódóan – Lk 22,19). De vajon mire vonatkozik a cselekvés és emlékezés? Ezek alapján a kenyér vevésére, a hálaadásra és a kenyér megtörésére, mint az étkezés részére.⁵² Ezáltal lesz a gyülekezet testé, Krisztus testévé. Vagyis feltehetően az étkezéshez kapcsolódó imádság középpontjában nem a szereztetési ige, hanem az emlékezés állt.⁵³ Ez tette

48 SCHRÖTER: *Funktion*, 125k. idézet 126. A szinoptikus elbeszélésekben is a közösség megélésére, gyakorlására hív Jézus tette – vö. BAUER: *Erwägungen*, 7k.

49 A kenyér megtörése és az *yper umón* nem Jézus halálára utalnak, hanem az életére, az élete által közvetített üdvösségre. Jézus halálát majd a vérmotívum fogja megjeleníteni. Ebben az üdvösségben részesednek az étkezés résztvevői – SCHRÖTER: *Funktion*, 132. Másként Betz, aki a kenyér megtörését egyértelműen Jézus halálára vonatkoztatja (i. m., 411), noha korábban ő is leszögezi, hogy Jézus vacsoráját a szinoptikus hagyomány kapcsolja a páskához – i. m., 406–409.

50 Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece* (28), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2017.

51 Az ismétlésre való felszólítás csak itt és Lk-nál jelenik meg, de ott csak a kenyérhez kapcsolódóan, ami azért fontos az evangélista számára, mert nála a kenyér megtörése lesz az úrvacsora konstans eleme a Feltámadással való találkozáskor mind az emmausi tanítványok esetében, mind a gyülekezetekében az ApCselben (vö. SCHRÖTER: *Abendmahl*, 51k. 53–56). „Az ἀνάμνησις elsődlegesen egy reprezentatív múltbéli esemény megjelenítésére és megvalósítására utal szóban és tettben, és nem pusztán valamiféle lelki visszatekintésre vagy visszaemlékezésre” – SCHRAGE: *Korinther*, 41. Ugyanakkor nem megismétlése az étkezésnek, hanem újbóli megünneplése az étkezésnek – SCHRÖTER: *Abendmahl*, 36. A kifejezés ószövetségi megfelelője a *zkr*, ami hífilben hasonló jelentést mutat: felidézni, emlékezetbe idézni. Aktivitás tehát, amely meghosszabbítja a múltat a jelenbe és hozzátartozik a hirdetés, dicsőítés momentumához is. Ezért olyan nagy csapás, ha valakinek elvész az emléke is. Ebben az összefüggésben különösen a 2Móz 12,14 vált fontossá – vö. BOSSHARD, Stefan N.: *Zur Bedeutung der Anamneselehre für ein ökumenisches Eucharistieverständnis*, in *ZkTh* (108/2), 1986. (155–163), 155–157. Ugyanakkor olyan véleménnyel is találkozhatunk, hogy az emlékezésre való felszólítás közelebb áll a hellenista halottakra való emlékezéshez és az ehhez kapcsolódó étkezéshez, ha nem is feleltethető meg annak teljes mértékben – lásd BORNKAMM: *Herrenmahl*, 331k; ezekről az étkezésekről KLAUCK: *Herrenmahl*, 77–91. Ezek az alkalmakon a személy életére és nem egy konkrét tetterre emlékeztek (vö. 84–86) az úrvacsorai liturgiában – 317k. 331k.

52 Vö. KLINGHARDT, Matthias: *Der vergossene Becher. Ritual und Gemeinschaft im lukanischen Mahlbericht*, in *Early Christianity* (3), 2012. (33–58), 56.

53 FELMY: *Was unterscheidet diese Nacht*, 12.

ugyanis lehetővé, hogy az esemény ne merüljön feledésbe, amit az egykori tett megismétlése tett plasztikussá.⁵⁴

Kérdésként merülhet fel a sorrendből adódóan, hogy a kenyér és a pohár vétele között lett volna a valódi étkezés,⁵⁵ vagy esetleg az étkezés végén állt az úrvacsora.⁵⁶ Az első álláspont melletti legfőbb érv, hogy az úrvacsora leírt gyakorlata megfelelné a korinthusi forгатókönyvnek. Gyengéje viszont, hogy az apostol bizonyosan azért tér ki erre a témára, mert a gyülekezet étkezési gyakorlata éppen nem felel meg az általa jónak tartottnak. Illetve ez esetben lesznek olyanok, akik nem részesednek a kenyér vételéből. A másik lehetőség éppen ezt a problémát hidalja át. Talán H. D. Betznek van igaza, aki szerint ez is a korinthusi elhajlás része: azért tették a főétkezés végére az úrvacsorát, hogy legalább ebből részesüljenek a későn érkezők.⁵⁷ Egy bizonyos: az étkezés központi szerepet kap a közösség életében, de nem tölti be feladatát.

A pohár (Lk-nál kétszer a páska miatt 22,18.20⁵⁸) tartalma az új (*kainé* – 11,25/Lk 22,20) szövetség (vö. Jer 31,31-34), ami Jézus vére által (vö. 2Móz 24,8) kötött meg. Érdekes, hogy Márknál a vérhez kapcsolódik a „sokakért” (Mk 14,24 – teológiai kiértékelés az Ézs 52,13-53,12 alapján, kiegészítve és átértelmezve a 2Móz 24,8 szövetségekötés gondolatát⁵⁹), Pál csak a kenyérnél utal erre.⁶⁰ Az ismételésre való felszólítás a pohár vételére utal, ez válik fontossá és nem a tartalma, mivel a pohár vétele teremti meg az új közösséget, az

54 BETZ: *Gemeinschaft*, 411. 417k.

55 Vö. HOFIUS: *Herrenmahl*, 375–384.

56 WOLFF: *Korinther*, 258. Klauck erre következtet Pál javaslatából (11,22), ami azt jelzi, hogy a két étkezés független egymástól (i. m., 295). vö. továbbá KUSTÁR: *Úrvacsora I.*, 228.

57 I. m., 420.

58 A 20. vers szó szerinti fordítása: „Ez az értetek kiontott/kiöntött pohár az új szövetség az én vérem által” – ami még inkább hasonlónak teszi a szöveget a korinthusi idézethez. Ugyanakkor ezzel a pogány étkezések italáldozatához (*libation*) is közelebb kerül, amelyre a főétkezés és a szimpózium között került sor. Illetve még inkább a *proposishoz*, az első pohárhoz, amelyből együtt ittak a résztvevők, körbeadva azt (vö. KLINGHARDT: *Becher*, 37–46).

59 BAUER: *Erwägungen*, 8k. A „sokakért” szemben az „értetek”-kel nyitottabb fogalom, ez utóbbi a gyülekezet közösségére utal, az előző inkább Jézus odafordulására általában a kirekesztettek felé (i. m., 10).

60 A szereztetési ige alapvető egyezései a szinoptikusoknál közölt hagyománnyal: étkezési leírás; a kenyérnek mint Jézus testének a szétosztása; pohár, a szövetség és vér összefüggésében; eszkatológiai kitekintés. Mivel a Mt 26,26-29 teljesen Márktól függ (Mk 14,22-25), a Lk 22,18-20 pedig a páli szöveggel mutat hasonlóságot, ezért az itt rögzített hagyományt ez utóbbi kettővel érdemes összevetni. Részletesen lásd STUHLMACHER cikkét, továbbá BORNKAMM: *Herrenmahl*, 325–329; WOLFF: *Korinther*, 265–273. Jánosnál ezen a helyen a lábmosás története áll, és noha korábban a Jn 6,22-59-ben találkozunk hasonló motívumokkal, elég nagy a bizonytalanság, hogy vajon János ismerte-e egyáltalán az utolsó vacsora tradícióját – vö. BAUER: *Erwägungen*, 3k – ellenérvek: Stuhlmacher: *Herrenmahl* 4.

új szövetséget.⁶¹ Az emlékezés pedig Jézus üdvösséget szerző halálára, amit ezáltal (is) hirdetnek a keresztyének. Az apostol azonban semmiféle magyarázatot nem fűz a szereztetési igéhez – maga az utolsó vacsora hagyománya lesz a magyarázat. Tehát a szereztetési ige itt sem a liturgia, hanem az érvelés részeként jelenik meg. Ebből adódóan a szereztetési igéből nem lehet következtetést levonni a gyülekezet közösségi étkezésére vonatkozóan, hiszen alapvetően arról van szó, milyen lelkülettel étkezzenek, nem arról, hogyan.⁶² Pál kommentárja (26.v.) az Úr halálára nem fájdalmas emlékként utal, hanem ismételt eljövételének ígérete válik hangsúlyossá. „... amíg eljön”, ezt a jegyek reprezentálják,⁶³ az emlékezés/megjelenítés pedig az ige hirdetésben (9,14) valósul meg. A hirdetés (*kataggelló*) összefoglalja az eucharistia egész megünneplését: cselekvés és szó együtt jelenik meg abban,⁶⁴ miközben ideiglenes volta is hangsúlyos, hiszen csak addig tart, amíg visszajön.

A 27. vers „szent törvény” (vö. 3,17⁶⁵): aki (az egyén hangsúlyos Sg. 3.) méltatlanul veszi a kenyeret és a poharat, nem becsüli meg az Úr testét (s.c. nem különbözteti meg a profán étkezéstől⁶⁶), az vétkezik. Mindenkinek meg kell vizsgálnia, hogy a 20-22 szerint, vagy a 23-26-ban elmondottakat elfogadva él-e azzal. Ha az előbbit választja, és nem az Úr testére (szakramentális és ekkleziológiai értelemben⁶⁷) tekintettel hozza meg a döntését, mérlegelve annak következményeit,⁶⁸ akkor ítélet (*krima* – 29.v.) lesz számára. A méltatlan viselkedés következményei pedig a teljes közösségre kihatnak (30.v.).⁶⁹

61 Ebből adódik az a furcsaság is a 26k versekben, hogy a poharat isszuk és nem annak tartalmát – vö. STEIN: *Mahlfeiern*, 141. Ugyanez megfigyelhető a Lk 22,20-ban is (lásd Klinghardt cikkét).

62 „Pál a szereztetési ige alapján nem fejleszt ki valamiféle »étkezési liturgiát« – a gyülekezet étkezésének menete maradhat olyan, amilyen jelen állapotában – számára inkább az a fontos, hogy az étkezésre úgy tekintsenek, mint *úrvacsorára*, és vonják le ennek következményeit az egymáshoz fűződő viszonyukra nézve az étkezés megünneplésekor” – SCHRÖTER: *Abendmahl*, 36.

63 SCHRAGE: *Korinther*, 36.

64 GNILKA, Joachim: *Az Újszövetség teológiája*, Szent István Társulat, Budapest, 2007. 112. Kustár ellenben úgy véli, itt egyértelműen a szóbeli közlésre kell gondolnunk (Úrvacsora I., 232).

65 COLLINS: *Corinthians*, 436.

66 Vö. BORNKAMM: *Herrenmahl*, 342k. KUSTÁR Zoltán, *Az úrvacsora szereztetési igéje Pálnál. Az 1Kor 11,17-34. magyarázata* (II.), in Ref. Egyház, 2009/11, (250–252), 250.

67 Lásd STUHLMACHER: *Teológia*, 354, 357; továbbá GNILKA, *Teológia*, 111.

68 BETZ: *Gemeinschaft*, 421.

69 Ez a vers azokra a pusztító erőkre utal, amelyek még képesek megjelenni a gyülekezetben – vö. BORNKAMM: *Herrenmahl*, 343. Bornkamm elképzelhetőnek tartja, hogy az 1Kor 16,20-24-ben is az úrvacsorai liturgia elemeként jelenik meg az áldás és átok, ill. azt összefüggésbe hozza a Did 10,6-tal – vö. *Zum Verständnis*, 123–125.

Összegzés

Pál kétszer utal az úrvacsorára az 1. Korinthusi levélben, de ahogy a fentebbi vizsgálatban bemutatni igyekeztünk, egyik esetben sem úgy jelenik meg a szöveg, mint a gyülekezeti liturgia része, hanem az érvelésben játszik fontos szerepet.⁷⁰ Ugyancsak megállapítható, hogy az apostol a hagyományból veszi át a felhasznált anyagot,⁷¹ mint ahogyan az is, hogy erről korábban már szólt a gyülekezetben, éppen ezért hivatkozhat rá minden magyarázat nélkül. Az elárulás éjszakáján tanítványaival együtt elköltött vacsorát eszük minden alkalommal Jézussal, és válunk részesévé az eseményeknek,⁷² ami azért lehetséges, mert megismételjük, amit tett és ahogyan tette: a közös étkezés tehát nem indifferens, nem válik el a sákramentumtól, hanem az maga a közösség gyakorlása. Azt is megtudjuk a két perikópából, hogy abban kulcsszerepet játszik az áldás/hálaadás. Így tudja betölteni a szerepét, hogy a vertikális kapcsolat Krisztussal horizontálisan a gyülekezet közösségében, az étkezésben részt vevők egységében megjelenjen.⁷³ Ezt a megállapítást támasztja alá az őskeresztyének étkezési gyakorlatát bemutató Did 9-10 is, ahol az *eucharistia* kifejezés első alkalommal jelenik meg és a teljes étkezésre és az ehhez kapcsolódó imádságokra/áldásokra vonatkozik,⁷⁴ ugyanakkor hiányzik belőle a szereztetési ige, sőt az utalás is Jézus elárultatására, szenvedésére, vérére, vagy éppen az új szövetségre. A szereztetési ige tehát azt mutatja meg az olvasó számára, hogy miért kell ennek az étkezésnek másnak lenni, mint a többinek. A válasz pedig így foglalható össze: ez a hálaadás és az étel fölött kimondott áldás által történhet meg.

70 A források alapján megállapítható, hogy az első két évszázadban a szereztetési ige nem liturgiai formulaként jelenik meg, hanem a teológiai érvelésben az étkezésekről. A 3. évszázadtól pedig fokozatosan megszűnik a közös étkezés gyakorlata – lásd ehhez KLINGHARDT: *Becher* 54–57.

71 A hagyományok eltérései miatt nem húzható egyenes vonal Jézus egy konkrét cselekedetéhez, de az úrvacsora gyakorlata ennek ellenére elválaszthatatlan a történeti Jézus tetteitől és önértelmezésétől, amit erőteljesen átformált a húsvét utáni emlékezés – BAUER: *Erwägungen*, 12. a hagyomány kialakulásához 12–15. SCHRÖTER: *Abendmahl*, 123–136.

72 Vö. BETZ: *Gemeinschaft*, 419.

73 STEIN: *Mahlfeiern*, 109. Az úrvacsora horizontális aspektusát az új szövetség gondolata fejezi ki a Jer 31(LXX:38) alapján, a vertikális irányt inkább a vérre való utalás (2Móz 24) erősíti fel. Ezek közül különösen az első válik fontossá Pál számára a közös étkezéseken megjelenő problémák miatt – KLINGHARDT: *Becher*, 51.

74 A témához: FELMY: *Was unterscheidet diese Nacht*, 6–8; továbbá SCHRÖTER: *Abendmahl*, 60–72. Feltűnő, hogy itt is pohár-kenyér a sorrend, ill. a két kritérium: csak az veheti, aki meg van keresztyelve (9,5) és ha megszentelte magát (10,6). Később az úrvacsora napja is konkretizálódik: „az Úr napján”; és ismét megneveztetik két előfeltétel: aki beismerte vétségét (14,1) és megbékélt felebarátjával (14,2).